

Sisällys

1.	Helmi-elinympäristöohjelma	2
1.1.	Helmi-ohjelman tausta	2
1.2.	Helmi-ohjelman liittyminen muihin keskeisiin ohjelmiin ja strategioihin	3
	EU:n biodiversiteettistrategia	3
	Suomen kansallinen biodiversiteettiohjelma	3
	Kansallinen metsästrategia	4
	Maaseutuohjelma (CAP)	4
1.3.	Helmi-ohjelma ja ilmastonmuutos.....	5
1.4.	Vieraslajien torjunta Helmi-ohjelmassa	5
2.	Helmi-alueet keskittävät toimenpiteet laajoiksi kokonaisuuksiksi	6
3.	Soiden suojeleminen ja ennallistaminen	7
	Soiden suojeleminen ja ennallistaminen, nykytilan kuvaus.....	7
	Helmi-ohjelman tavoitteet soiden suojelemissa ja ennallistamisessa.....	9
	Helmi-ohjelman toimenpiteet soiden suojelemissa ja ennallistamisessa	9
4.	Lintuvesien ja -kosteikkojen hoito	10
	Lintuvesien ja -kosteikot, nykytilan kuvaus	10
	Helmi-ohjelman tavoitteet lintuvesillä ja -kosteikoilla	11
	Helmi-ohjelman toimenpiteet lintuvesillä ja -kosteikoilla	11
5.	Perinnebiotooppien kunnostus ja hoito	13
	Perinnebiotoopit, nykytilan kuvaus	13
	Helmi-ohjelman perinnebiotooppien kunnostuksen ja hoidon tavoitteet	14
	Helmi-ohjelman perinnebiotooppien kunnostuksen ja hoidon toimenpiteet	14
6.	Metsien monimuotoisuuden turvaaminen.....	16
	Nykytilan kuvaus.....	16
	Helmi-ohjelma ja METSO-ohjelma parantavat yhdessä metsäluonnon monimuotoisuuden tilaa	17
	Toimenpiteet 2021-2025	18
	Toimenpiteet 2026-2030	19
7.	Pienvesien ja rantaluonnon hoito.....	20
	Pienvedet ja rantaluonto, nykytilan kuvaus	20
	Helmi-ohjelman pienvesien ja rantaluonnon hoidon tavoitteet	21
	Helmi-ohjelman toimenpiteet pienvesien ja rantaluonnon hoidossa	22
8.	Poikkileikkaavat teemat	23
8.1.	Selvitykset ja inventoinnit, tutkimus ja tietojärjestelmät	23
	Toimenpiteet.....	24
8.2.	Viestintä ja sidosryhmäyhteistyö sekä Helmi-ohjelman organisoituminen	24
	Viestinnän ja sidosryhmäyhteistyön toimenpiteet ja ohjelman organisoituminen.....	25
9.	Ohjelman seuranta	26
10.	Yhteenvetot	26

1. Helmi-elinympäristöohjelma

Helmi-ohjelma vahvistaa Suomen luonnon monimuotoisuutta ja parantaa elinympäristöjen tilaa muun muassa suojelemalla ja ennallistamalla soita, kunnostamalla ja hoitamalla lintuvesiä, perinnebiotooppeja ja metsäisiä elinympäristöjä sekä kunnostamalla pienvesi- ja rantaluontoa. Tavoitteena on luonnon monimuotoisuuden tilan parantamisen ohella edistää ekosysteemipalveluja ja vesiensuojelua, hiilensidontaa sekä muuta ilmastonmuutoksen hillintää ja muutokseen sopeutumista. Ohjelman toimet auttavat satoja uhanalaisia lajeja ja suurta osaa maamme uhanalaisista luontotyypeistä. Ohjelman toteutus perustuu maanomistajien vapaaehtoisuuteen.

Ohjelmassa asetetaan vuoteen 2030 ulottuvat laadulliset ja määrälliset tavoitteet jokaiselle Helmi-ohjelman elinympäristölle sekä poikkileikkaaville teemoille. Tavoitteita asetetaan sekä luonnonsuojelualueille että niiden ulkopuolisille alueille. Ohjelma on laadittu ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalojen edustajista koostuvassa työryhmässä. Työryhmän työtä on ohjannut laaja-alainen sidosryhmistä koostuva ohjausryhmä.

1.1. Helmi-ohjelman tausta

Vuosina 2018 ja 2019 julkaistujen luontotyyppien ja lajien uhanalaisuusarviointien mukaan lähes puolet Suomen luontotyypeistä ja 12 prosenttia Suomen lajeista on uhanalaisia. Uhanalaisten lajien osuus on kasvanut aiemmista arvioinneista, ja kehityssuunta on ollut heikkenevä myös lähes 60 prosentilla arvioiduista luontotyypeistä. Luontotyyppien ja lajien uhanalaistumisen syyt ovat pitkälti samoja ja liittyvät etenkin maankäyttöön. Metsätalous, ojitus, pellonraivaus, rakentaminen sekä vesien rehevöityminen heikentävät luontotyyppejä. Lajien uhanalaistumisen taustalla on etenkin metsätalous ja avoimien alueiden sulkeutuminen. Ilmastonmuutos on noussut sekä lajeille että luontotyypeille yhdeksi merkittävimmistä tulevaisuuden uhkatekijöistä.

Suomi on sitoutunut omalta osaltaan pysäyttämään luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen. Tämä edellyttää nopeita ja kattavia toimia. Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman kohdassa 3.1 Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi asetetaan tavoitteeksi pysäyttää luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen Suomessa ja saavuttaa YK:n biodiversiteettisopimuksen tavoitteet. Yksi tavoitteen keskeisistä toimenpiteistä on toteuttaa heikentyneiden elinympäristöjen tilan parantamisen toimintaohjelma. Ohjelman valmistelun edetessä kyseinen ohjelma on saanut nimekseen Helmi-elinympäristöohjelma, josta käytetään myös lyhyempää nimeä Helmi-ohjelma. Ohjelman laatimiseen on yhdistetty hallitusohjelman tavoitteista myös METSO-ohjelman jatkaminen ja uudistaminen, soidensuojelun täydennysohjelman toteuttaminen, laji- ja luontotyyppien inventointien jatkaminen sekä uusien innovatiivisten rahoituskeinojen mahdollisuuksien selvittäminen luonnonsuojelun rahoittamisessa. Lisäksi asettamiskirjeessä oli ohjelmaan yhdistetty myös talousmetsien luonnonhoidon edistäminen kuten lahoppuun ja kantojen jättöä, kulotusta, tekopötkelöitä, riistatiheikköjä, suojavyyhykkeitä ja vesistövaikutuksen pienentämiseen tähtäävät toimet.

Nyt laadittu Helmi-ohjelma vastaa hallitusohjelman tavoitteisiin. Se on keskeinen keino luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen pysäyttämiseksi. Muut tarkemmat tavoitteet on käsitelty seuraavasti:

- Soidensuojelun täydennysesityksen kohteita toteutetaan soidensuojelun teemassa (s.7 alkaen)
- Laji- ja luontotyyppi-inventointeja jatketaan ja niiden määrää lisätään Helmi-ohjelman poikkileikkaavan teemassa 8.1., Inventoinnit ja selvitykset, tutkimus ja tietojärjestelmät s. 23 alkaen)
- METSO-ohjelman jatkosta on päätetty metsäisten elinympäristöjen teemassa (s. 16 alkaen)
- Talousmetsien luonnonhoitoa edistetään METSO-ohjelmassa luonnonhoitohankkeilla. Metsätaloustoimien yhteydessä tehtävää talousmetsien luonnonhoitoa edistetään Kansallisessa metsästrategiassa.

1.2. Helmi-ohjelman liittyminen muihin keskeisiin ohjelmiin ja strategioihin

EU:n biodiversiteettistrategia

Euroopan komissio antoi 20.5.2020 tiedonannon vuoteen 2030 ulottuvasta EU:n biodiversiteettistrategiasta – (Luonto takaisin osaksi elämäämme) osana Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaa (European Green Deal). Biodiversiteettistrategian 2030 toimien tavoitteena on varmistaa luonnon monimuotoisuuden elpymisen siten, että pitkän aikavälin biodiversiteettitavoitteet ympäristön hyvästä tilasta tulevat toteutumaan vuoteen 2050 mennessä. Strategian pääsisältö kattaa toimet niin luonnonsuojelualueverkoston osalta kuin ekologista kestävyttä lisäävät toimet suojelualueverkoston ulkopuolella eri toimialojen osalta. Komission tärkeimmät ehdotukset ovat EU:n suojeltujen alueiden verkon laajentaminen sekä kunnianhimoisen EU:n luonnon ennallistamisohjelman kehittäminen. Komissio tuo vahvasti toimien yhteyttä ilmastonmuutokseen sopeutumiseen ja sen hillintään.

Eriyisenä tavoitteena esitetään, että vuoteen 2030 mennessä luontodirektiivin ja lintudirektiivin liitteiden lajien ja luontotyyppien suojelutason heikkeneminen on pysäytetty, ja 30% lajien ja luontotyyppien suojelun tila paranee. Vuoden 2021 aikana komissio tulee tekemään esityksen laajempien sitovien ennallistamistavoitteiden asettamisesta.

Helmi-ohjelman toimeenpano tulee olemaan keskeinen osa Suomen toimia EU:n biodiversiteettistrategian toteuttamiseksi elinympäristöjen hoidon ja ennallistamisen osalta. Helmi-ohjelman teemoista soidensuojelu puolestaan vastaa METSO-ohjelman lisäksi suojelualueverkoston laajentamista koskeviin tavoitteisiin. Helmi-ohjelman toimeenpano parantaa luontotyyppien ja lajien tilaa Suomessa, jolla osaltaan pystytään vastaamaan EU:n biodiversiteettistrategian 30 % parannustavoitteeseen luontodirektiivin ja lintudirektiivin liitteiden lajeille ja luontotyypeille.

Suomen kansallinen biodiversiteettiohjelma

Ympäristöministeriö laatii uuden kansallisen biodiversiteettistrategian ja toimintaohjelman, jolla toimeenpannaan kansainvälisiä luonnon monimuotoisuutta koskevia sopimuksia ja EU:n biodiversiteettistrategiaa sekä kansallisesti määritettyihin tavoitteisiin liittyviä toimenpiteitä.

Strategialla ja toimenpidesuunnitelmalla tähdätään konkreettisiin mitattaviin vaikutuksiin vuoteen 2030 mennessä. Toimintaohjelman vaikuttavuuden kannalta on keskeistä, että toimenpiteitä tehdään kaikilla luonnon monimuotoisuuden kehitykseen vaikuttavilla sektoreilla. Helmi-ohjelman toimeenpano on keskeinen osa Suomen kansallisen biodiversiteettistrategian toimeenpanoa ennallistamisen ja luonnonhoidon osalta.

Kansallinen metsästrategia

Kansallinen metsästrategia 2025 (KMS 2025) sisältää metsäluonnon monimuotoisuuden edistämisen talousmetsissä. Metsästrategian toimenpiteisiin sisältyy muun muassa informaatio-ohjausta ja paikkatiedon kehittämistä koskevia hankkeita. Hallitusohjelman kirjausta ”Edistetään talousmetsien luonnonhoitoa, kuten lahopuun ja kantojen jättöä, kulotusta, tekopökölöitä, riistatiheikköjä, suojavyöhykkeitä ja vesistövaikutuksen pienentämiseen tähtäviä toimia” edistetään osana metsästrategian toimeenpanoa. Normaalien metsätaloustoimenpiteiden yhteydessä toteutettava, metsän- ja luonnonhoidon suositusten mukainen luonnonhoito ei kuulu Helmi-ohjelmaan. Talousmetsissä voidaan kuitenkin Helmi- ja METSO-ohjelmien toimenpiteinä toteuttaa maanomistajan aloitteesta sellaisia luonnonhoitohankkeita, joissa panostetaan monimuotoisuuden turvaamiseen ja lisäämiseen sekä valuma-alueitoimenpiteisiin selvästi suositusten mukaista tasoa enemmän.

Maaseutuohjelma (CAP)

Yhteisen maatalouspolitiikan mukaisella EU-osarahoitteisella Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmalla (maaseutuohjelmalla) on rahoitettu ohjelmakaudella 2014-2020 Helmi-elinympäristöihin kuuluvien perinnebiotooppien ja kosteikkojen perustamista, kunnostusta ja hoitoa. Vuonna 2021 alkavan rahoituskauden toimenpiteiden odotetaan astuvan voimaan 2023. Vuosina 2021-2022 on siirtymäkausi, jolloin toimitaan ohjelmakauden 2014-2020 toimenpiteiden mukaisesti kauden 2020-2027 rahoitusta hyödyntäen.

Uuden EU-rahoituskauden toimenpiteet ovat valmisteluvaiheessa Helmi-ohjelman alkaessa. Tavoitteena on jatkaa maatalousluonnon ja kosteikkojen hoidon tukemista sekä kosteikkojen perustamista pääsääntöisesti samalla tavoin kuin nykyisessä maaseutuohjelmassa. Käytettävissä oleva rahoitus, toimenpiteiden korvaustasot ja rahoituksen mahdollistama tavoitteenasettelu varmistuu lopullisesti vasta valtioneuvoston ja komission hyväksytyä vuonna 2023 voimaan astuvan Suomen CAP-strategiasuunnitelman.

Osana Helmi-ohjelman valmistelua luonnonsuojelulakiin tehtiin 2020 muutos, jonka nojalla voidaan tukea arvokkaiden elinympäristöjen ennallistamista, kunnostusta ja hoitoa. Perinnebiotooppien osalta tämän valtioneuvoston avulla pyritään kunnostamaan uusia perinnebiotooppikohteita ja lisäämään jatkuvasti hoidettavien perinnebiotooppikohteiden määrää. Kunnostettujen kohteiden hoitoon voidaan tehdä ympäristösopimus, jos hakemus täyttää sopimuksen teon edellytykset. Myös jatkuva hoito voidaan joissakin tapauksissa turvata valtioneuvoston avulla, esimerkiksi pienialaisten arvokkaiden kohteiden osalta.

Rinnakkaisten tukijärjestelmien käyttö ja yhteensovittaminen perinnebiotooppien hoidossa vaatii hyvää yhteistyötä ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalojen välillä niin tukijärjestelmien valmistelussa, toimeenpanossa ELY-keskuksissa kuin myös viestinnässä. Helmi-ohjelmassa tätä edistetään perinnebiotooppien hoidon valtakunnallisen ja alueellisen koordinaation parantamisella.

1.3. Helmi-ohjelma ja ilmastonmuutos

Turvaamalla luonnon monimuotoisuutta voidaan hillitä myös ilmastonmuutosta. Ilmastonmuutos on maailmanlaajuisesti yksi merkittävimmistä luonnon monimuotoisuuden köyhtymiseen vaikuttavista tulevaisuuden uhkatekijöistä. Toisaalta monet luonnon monimuotoisuutta vahvistavat toimet kasvattavat ja ylläpitävät luonnon omia hiilinieluja ja -varastoja. Luonnonsuojelualueilla on tärkeä rooli sekä ilmastonmuutoksen hillitsemisessä että siihen sopeutumisessa. Esimerkiksi metsien ja soiden suojele suojelee myös niiden merkittäviä hiilivarastoja ja -nieluja.

Luonnon monimuotoisuuden säilyminen edesauttaa ilmastonmuutokseen sopeutumisessa. Monimuotoinen luonto sopeutuu myös paremmin ilmastonmuutoksen aiheuttamiin muutoksiin ja ylläpitää monia tärkeitä ekosysteemipalveluita tehokkaammin kuin yksipuolistunut ja luonnonarvoiltaan köyhtynyt luonto. Hyvinvoinnille välttämättömät ekosysteemipalvelut, kuten hiilensidonta, tulvasuojelu, hapen muodostaminen ja ravinteiden kierto, ovat riippuvaisia luonnon monimuotoisuudesta.

Luonnon monimuotoisuutta turvaavat ja palauttavat, hyvin kohdennetut ennallistamis- ja kunnostustoimet tukevat lajien ja luontotyyppien sopeutumista ilmastonmuutokseen ja voivat myös hillitä ilmastonmuutosta. Esimerkiksi soiden ennallistamisessa kannattaa priorisoida kohteita, joilla saadaan yhteisiä hyötyjä sekä monimuotoisuuden, vesiensuojelun että ilmastonmuutoksen hillinnän näkökulmasta. Sisävesillä sopeutuminen esimerkiksi lisääntyvien talvisateiden myötä kasvavaan kuormitukseen voi edellyttää valuma-alueiden vedenpidätyskyvyn parantamista ennallistamisen ja luonnonhoidon keinoin. Metsäelinympäristöissä ilmastonmuutoksen vaikutukset voivat tukea ennallistamisen ja luonnonhoidon tavoitteita, sillä lisääntyvät tuulenkaadot, metsäpalot ja muut häiriöt voivat lisätä metsien rakenteellista monimuotoisuutta ja lahoppuun määrää, mikäli kaatuneita ja kuolleita puita ei systemaattisesti korjata metsästä. Perinnebiotoopeilla lämpenevä ilmasto ja pitenevä kasvukausi kiihdyttävät umpeenkasvua ja lisäävät kohteiden hoitotarvetta. Lämpenevä ilmasto voi myös tuoda Suomeen uutta eteläistä lajistoa sekä tehdä satunnaislajeista säännöllisesti esiintyviä.

Ilmastonmuutos tuo ennallistamisen ja luonnonhoidon suunnitteluun ja toteutukseen omat haasteensa, vaikka nykyiset menetelmät ovatkin pääosin edelleen käyttökelpoisia. Joissakin tapauksissa nykyisiä menetelmiä voi olla tarpeen sopeuttaa uudenlaisiin olosuhteisiin tai tarvitaan kokonaan uudenlaisia menetelmiä. Ennallistamisen ja luonnonhoidon kohdentamisessa on tarpeen varautua myös siihen, että ilmastonmuutos voi aiheuttaa hoitotarpeita uusille lajeille tai elinympäristöille. Tieto lajien ja luontotyyppien haavoittuvuudesta ilmastonmuutokselle voi auttaa tunnistamaan niitä käytännön ennallistamisen ja luonnonhoidon tilanteita, joissa olisi varauduttava ilmastonmuutoksen mukanaan tuomiin muutoksiin. Suojelualueiden ulkopuolella tärkeä näkökulma ennallistamisen ja luonnonhoidon kohdentamisessa on vahvistaa suojelualueiden välistä kytkettyneisyyttä ja tukea lajien siirtymistä muuttuvassa ilmastossa.

1.4. Vieraslajien torjunta Helmi-ohjelmassa

Vieraslajit ovat maailmanlaajuisesti toiseksi pahin uhka luonnon monimuotoisuudelle heti elinympäristöjen häviämisen jälkeen. Suomessa vieraslajien torjuntaa säätelevät lait ovat EU:n vieraslajiasetus ja kansallinen vieraslajilaki ja -asetus. Vieraslajeille on laadittu hallintasuunnitelmat sekä kansalliseen että EU:n vieraslajiluetteloon kuuluville haitallisille vieraslajeille. Vieraslajilain

mukaan kiinteistön omistajalla on velvollisuus ryhtyä kohtuullisiin toimenpiteisiin haitallisen vieraslajin hävittämiseksi tai sen leviämisen rajoittamiseksi.

Kansallisen vieraslajien hallintasuunnitelman mukaan esimerkiksi laajalle levinneitä kurturuusua ja komealupiinia tulee torjua ensisijaisesti hävittämällä lajit kiireellisesti luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaimmilla alueilla ja niiden läheisyydestä. Kurturuusujen osalta tällaisia alueita on etenkin saaristossa ja rannikolla. Komealupiinin torjunta kannattaa suunnitelman mukaan keskittää luonnonsuojelualueille, uhanalaisten ja silmälläpidettävien lajien läheisyyteen sekä tieympäristössä arvokkaille piennarniityille, joilla on monipuolinen niittylajisto.

Helmi-ohjelma noudattaa hallintasuunnitelman linjausta siten, että haitalliset vieraskasvilajit pyritään hävittämään kaikilta kohteilta, joilla Helmi-ohjelmassa tehdään muita ennallistamis- ja kunnostustoimia. Jos vieraslaji on monimuotoisuudeltaan erityisen arvokkaan, uhanalaisen luontotyyppin tai lajiesiintymän ainoa uhkatekijä, voidaan sen torjunta sisällyttää Helmi-ohjelmaan myös ilman muita kunnostustoimia. Haitallisten vieraslajipienpetojen osalta torjunta aloitetaan 60 kunnostettavalla Helmi-kohteella ja laajennetaan myöhemmin muille alueille (lintuvesiteeman toimenpiteessä 4).

2. Helmi-alueet keskittävät toimenpiteet laajoiksi kokonaisuuksiksi

Helmi-alueet ovat monimuotoisuuden kannalta tärkeitä keskittymiä, joilla eri elinympäristöihin tehtävät kunnostus- ja hoitotoimet kohdennetaan laajoiksi kokonaisuuksiksi. Helmi-alue voi olla joko toisiinsa kytkeytyneiden, kunnostettavien elinympäristöjen yhtenäinen kokonaisuus tai yksittäisistä Helmi-kohteista muodostuva tiheä verkosto.

Helmi-alueilla eri toimijoiden yhteistyö suunnittelussa lisää yksittäisten toimenpiteiden vaikuttavuutta. Toimet kohdennetaan useiden maanomistajien maille vapaaehtoisuuteen perustuen, jolloin talouskäytössä olevilla alueilla tehtävät toimet tukevat entistä paremmin suojelualueverkoston kytkeytyneisyyttä ja vähentävät haitallisia reunavaikutuksia. Laajempien kokonaisuuksien toteuttaminen tuo myös kustannushyötyjä ja sujuvuutta toteutukseen, kun voidaan kilpailuttaa isompia urakoita ja työkohteita.

Helmi-alueita perustetaan **30-50 kappaletta**. Helmi-alueita pyritään saamaan jokaiseen maakuntaan. Alueelliset yhteistyöryhmät ehdottavat Helmi-alueita valtakunnalliselle seurantaryhmälle, joka hyväksyy ne ja seuraa Helmi-alueiden laatua ja valtakunnallisen tavoitemäärän kehittymistä. (Ryhmistä tarkemmin luvussa 8.2.)

Helmi-alueita suunniteltaessa pyritään kohdentamaan toimenpiteitä erityisesti alueellisiin monimuotoisuuskeskittymiin, joita ovat esimerkiksi:

1. Lehto- ja lettokeskusalueet
2. Rannikon metsien ja soiden sukkessiosarjat
3. Maisema-alueet perinnebiotooppeineen ja lintuvesineen
4. Edustavat harjualueet ja vaarajaksot pienvesineen
5. Jokilaaksot metsineen, perinnebiotooppeineen ja pienvesineen
6. Soiden alueelliset verkostot ml. ennallistettavat suot, reunusmetsät ja soiden ja metsien maakunnalliset viheryhteydet.

Helmi-alueiden tarkoituksena on kohdentaa eri Helmi-elinympäristöjen teemakohtaisia toimenpiteitä vaikuttavasti. Niiden rahoitus pohjautuu toimijoiden näissä teemoissa varaamiin resursseihin. Helmi-alueille voidaan myös kohdentaa erillisrahoitusta tai hankkeita. Helmi-alueiden myötä paranevat myös paikallisten luontokohteiden virkistyskäytön, luontoharrastusten ja -matkailun edellytykset.

Helmi-alueiden valintaa ohjaavat seuraavat kriteerit, joista kaikkien ei tarvitse täyttyä yhtäaikaaisesti:

- Toimenpiteiden kohdennus parantaa nykyisen suojelualueverkoston kytkeytyneisyyttä
- Ennallistetaan ja hoidetaan useita elinympäristöjä
- Toimenpiteillä turvataan ja parannetaan vaatelaiden ja uhanalaisten lajien elinympäristöjä
- Kunnostetaan alueella jo olevia tai perustettavia suojelualueita tai laji- ja luontotyyppirajauskohteita
- Toteutetaan laaja valuma-alesuunnittelu ja sen mukaiset priorisoidut toimet
- Kunnostustoimiin osallistuu useita organisaatioita ja muita alueellisia toimijoita
- Kunnostustoimet toteutetaan useamman maanomistajan mailla
- Toimenpiteillä ennakoidaan kohdealueen sopeutumista ilmastonmuutokseen
- Toimenpiteiden vaikutusalue on laaja
- Kunnostustoimia tukemaan alueelle perustetaan uusia suojelualueita tai tehdään määräaikaista suojelupäätöksiä.

3. Soiden suojelu ja ennallistaminen

Soidensuojelun tavoitteena on eri kasvillisuusvyöhykkeille ominaisten suotyyppien ja suoyhdistymätyyppien säilyminen edustavana ja toimivana verkostona. Soiden lisäsuojelua tarvitaan, jotta voidaan turvata soiden uhanalaiset luontotyypit, suoyhdistymätyypit ja lajisto riittävässä laajuudessa ja näin pysäyttää suoluontotyyppien ja -lajiston uhanalaistumiskehitys.

Suojelu yksin ei riitä, vaan ihmistoiminnan seurauksena heikentyneiden soiden tilaa on parannettava ennallistamisen keinoin.

Ennallistamisella tarkoitetaan toimenpiteitä, joiden avulla heikentynyt ekosysteemi pyritään palauttamaan mahdollisimman lähelle luonnontilaa. Ennallistamisen ensisijaisena tavoitteena on parantaa suoluonnon monimuotoisuutta. Samalla otetaan huomioon vaikutukset ilmastoon ja vedenlaatuun. Soiden luonnontilaa parannetaan sekä suojelualueella että suojelualan ulkopuolella toteutettavilla toimenpiteillä, kuten oijen tukkimisella ja vesien palautuksella.

Soiden suojelu ja ennallistaminen, nykytilan kuvaus

Soiden alkuperäiseksi kokonaispinta-alaksi Suomessa on arvioitu 10,4 miljoonaa hehtaaria. Valtakunnan metsien yhdennentoista inventoinnin (VMI11) tulosten mukaan nykyinen suoala on 8,7 miljoonaa hehtaaria. Alkuperäisestä suopinta-alasta noin 1,7 miljoonaa hehtaaria on siten kokonaan hävinnyt. Poistumaa ovat aiheuttaneet muun muassa metsäojitettujen ohutturpeisten soiden muuttuminen kivennäismaiksi, pellonraivaus, turpeenotto, vesirakentaminen ja muu rakentaminen.

Jäljellä olevasta suoalasta alle puolet on säilynyt ojittamattomana, Etelä-Suomessa alle kolmannes. Eniten suoluonnon tilaa heikentävät vanhojen metsäojitusten ja kunnostusojitusten aiheuttama soiden kuivuminen sekä avointen soiden metsittyminen.

Noin 1,3 miljoonaa hehtaaria eli 15 % soiden pinta-alasta on suojeltu. Vaikka suojeltujen soiden pinta-ala on huomattava, soiden suojelu painottuu Pohjois-Suomeen ja avosoihin. Pohjois-Suomessa suojeltujen soiden osuus on 28 %. Etelä-Suomessa suojeltujen soiden osuus on 8 %, ja suojelualueet ovat usein pieniä tai laadultaan heikentyneitä (Kontula ja Raunio 2018).

Luontotyyppien uhanalaisuuden arvioinnin mukaan koko maan tasolla yli puolet suoluontotyypeistä on uhanalaisia ja viidennes silmälläpidettäviä. Etelä-Suomessa yli 80 % suoluontotyypeistä on uhanalaisia. Arvioituja soiden luontotyyppejä oli koko maassa yhteensä 50 kappaletta. Näistä 38 (76 %) arvioitiin lähiajan kehityssuunnaltaan edelleen heikkeneviksi ja 11 (22 %) vakaaksi. Etelä-Suomessa heikkenevä kehityssuunta arvioitiin olevan 83 %:lla ja vakaa 17 %:lla arvioiduista suoluontotyypeistä. Etelä-Suomessa äärimmäisen uhanalaisia (CR) suotyypppejä ovat kangaskorvet sekä kaikki lettotyypit. Erittäin uhanalaisia (EN) ovat lehto- ja ruohokorvet sekä aitokorvet kangasrämeet ja korpirämeet, sararämeet sekä tervaleppä- ja harmaaleppäluhdat. Pohjois-Suomessa erittäin uhanalaisia suotyypppejä ovat ilmastonmuutoksen uhkaamat palsarämeet sekä letoista välipintakoivuletot, välipintaletot ja kalkkiletot.

Ensisijaisesti soilla elää yhteensä 280 punaisen listan lajia, joista 120 on varsinaisia uhanalaisia lajeja. Kaikista arvioiduista lajeista suolajien osuus on 5 % ja niistä uhanalaisia on 10,6 %. Lähes puolet (46 %) soiden uhanalaisista lajeista elää erilaisilla lettosoiilla. Ensisijaisia korprien lajeja on noin 14 %, rämeiden 12 % ja nevojen noin 19 % soiden uhanalaisista lajeista; loput 9 % voivat elää monenlaisilla soilla. Ensisijaisesti suoelinympäristöissä elävässä lajistossa oli kahden edellisen uhanalaisuuden arvioinnin välillä tapahtunut kahdeksan myönteistä ja 39 kielteistä muutosta. Kielteisiä muutoksia oli tapahtunut eniten perhosissa ja linnuissa. Aiemmin tehtyjen ojitusten kuivattava vaikutus jatkuu, aiemmin avoimien soiden puusto ja pensasto tihenevät ja avosoita suosivien lajien ravintokasvit vähenevät.

Suojelualueilla tavoitteellinen soiden ennallistaminen alkoi 1980-1990-lukujen vaihteessa. Tällä hetkellä suojelualueiden ojituskohdeista noin 27 000 hehtaaria on ennallistettu. Suurin osa ennallistetuista suokohteista on toteutettu ojien täyttöinä, noin viidennes ennallistamiskohteista ojien patoamisina ja toistaiseksi vain muutamat kohteet ovat niin kutsuttuja vesienpalautuskohteita, jossa suolle johdetaan ympäröiviltä ojitetuilta alueilta vesiä. METSO- ja Helmi-ohjelmien toimeenpanon myötä suojeluun tulee lisää suojelusoiden ojitettuja reuna-alueita, jotka kaipaavat ennallistamista.

Vanhojen suojelualueiden rajausten puutteet estävät usein ennallistamisen ja ympäröivät ojitukset heikentävät suojelualueella olevien soiden luontoarvoja. Ojitusaluet suojelusuon vieressä ovat yleensä samaa hydrologista kokonaisuutta, mutta usein yksityisten maanomistajien alueita. Valtion metsätalouskäytössä olevilla alueilla soita on ennallistettu tähän mennessä noin 6400 hehtaaria. Suojelualueiden ulkopuolisilla yksityisillä mailla on myös tehty jokin verran ennallistamistoimia, mutta kattavia tilastoja näistä ei ole saatavilla.

Helmi-ohjelman tavoitteet soiden suojelussa ja ennallistamisessa

Helmi-ohjelman tavoitteena on suojella yhteensä **55 000 – 75 000** hehtaaria soita. Suojelu on vapaaehtoista ja maanomistajat saavat siitä korvauksen. Neuvottelut aloitetaan soidensuojelun täydennysehdotukseen sisältyvistä kohteista, joiden luontoarvot on jo selvitetty ja joiden tiedetään kuuluvan suoluonnon monimuotoisuuden turvaamisen kannalta arvokkaimpiin kohteisiin.

Soiden ennallistamisen tavoite on **49 300** hehtaaria, josta suojelualueilla **30 000 ha** ja niiden ulkopuolella **19 300 hehtaaria**. Vesien palauttamisen määrätavoite on **250- 430 kpl**, vaikutuspinta-alaltaan **12 500 – 21 500 hehtaaria**. Ennallistamisesta sovitaan yhdessä maanomistajan kanssa ja siitä aiheutuva taloudellinen haitta korvataan.

Helmi-ohjelman toimenpiteet soiden suojelussa ja ennallistamisessa

1. Suojellaan vähintään **55 000 – 75 000** hehtaaria soita maanomistajien kanssa vapaaehtoisesti neuvotellen. Kiireellisintä suojelu on Etelä-Suomessa kohteilla, jotka kuuluvat luonnonarvoiltaan arvokkaimpiin soihin, joilla on suunnitteilla välittömiä maankäytön muutoksia tai joilla on erityistä merkitystä nykyisen suojelualueverkon puutteiden korjaamisessa joko alueellisesti tai suon luonnonarvojen suhteen. Yksityisten maanomistajien lisäksi kohteiden suojelusta neuvotellaan kuntien ja seurakuntien kanssa.

Vastuutaho: ympäristöministeriö

Muut osallistuvat tahot: ELY-keskukset, Metsähallitus Luontopalvelut

Kokonaishehtaaritavoite koostuu seuraavista kohteista:

- Jatketaan soiden suojelun täydennysehdotukseen kuuluvien arvokkaiden soiden suojelun toteutusta, siten että ne muodostavat pääosan kokonaistavoitteesta.
 - Jatketaan hyväksytyjen maakuntakaavakohteiden ja muiden valtakunnallisesti ja alueellisesti merkittävien soiden suojelua.
 - Neuvotellaan maanomistajien kanssa suojelualueita ympäröivien reuna-alueiden suojelusta priorisoiden kohteita, joissa suojelualueen tila heikkenee alueen ulkopuolisista ojituksista johtuen. Tavoitteena on muodostaa hydrologisesti ja ekologisesti ehyitä kokonaisuuksia, jotka mahdollistavat myös ennallistamisen, mikäli kohteella on siihen tarvetta.
 - Lisäksi suojellaan muita luontoarvoiltaan merkittäviä ja suojelualueverkostoa hyvin täydentäviä kohteita ohjelman liitteenä olevan kriteeristön mukaan.
2. Soiden ennallistaminen suojelualueilla. Ennallistetaan soita valtion ja yksityisillä suojelualueilla suoluonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi ottaen huomioon ilmasto- ja vesistövaikutukset. Toimenpidealueeseen perustuva tavoitepinta-ala on **30 000 hehtaaria**.

Vastuutahot: ympäristöministeriö.

Muut osallistuvat tahot: ELY-keskukset, Metsähallitus Luontopalvelut

3. Soiden ennallistaminen suojelualueiden ulkopuolella. Tavoitteena on suoluonnon monimuotoisuuden turvaaminen ottaen huomioon ilmasto- ja vesistövaikutukset. Toteutukseen käytetään mahdollisuuksien mukaan hankerahoitusta. Toimenpidealueeseen perustuva tavoitepinta-ala on 10 000 hehtaaria.

Vastuutaho: maa- metsätalousministeriö

Muut osallistuvat tahot: Metsäkeskus

4. Soiden ennallistaminen valtion monikäyttömetsissä. Metsähallitus toteuttaa valtion monikäyttömetsien monimuotoisuutta edistäviä aktiivisia luonnonhoitotoimia alue-ekologisen tarkastelun ja Metsähallituksen ympäristöoppaan periaattein. Toimenpiteisiin sisältyy soiden ennallistamista täyttämällä tai patoamalla **9 300 hehtaaria** Toimenpiteissä otetaan huomioon ilmasto- ja vesistövaikutukset.

Vastuutaho: maa- metsätalousministeriö

Muut osallistuvat tahot: Metsähallitus

5. Palautetaan vesiä **250 - 430** suojelusuolle ympäröiviltä alueilta, sekä yksityisiltä että valtion omistamilta mailta. Palautusten vaikutusalue on arviolta **12 500 – 21 500 hehtaaria**. Työstä vastaa Metsähallituksen Luontopalvelut yhdessä ELY-keskuksen, Suomen Metsäkeskuksen ja maanomistajien kanssa. Tavoitteesta **150 – 330** kpl on ympäristöministeriön ja **100** kpl maa- ja metsätalousministeriön vastuulla.

Vastuutahot: ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö

Muut osallistuvat tahot: Metsähallitus Luontopalvelut, ELY-keskukset ja Suomen Metsäkeskus

4. Lintuvesien ja -kosteikkojen hoito

Lintuvesien ja -kosteikkojen hoidon tavoitteena on turvata ja vahvistaa uhanalaisten ja taantuneiden kosteikkolintulajien kantoja sekä parantaa muutonaikaisia ruokailu- ja levähtämismahdollisuuksia. Samalla parannetaan myös kosteikkoluonnon tilaa sekä lukuisten kosteikoilla elävien uhanalaisten kasvien ja hyönteisten sekä muiden eliölajien elinmahdollisuuksia.

Lintuvedet ja -kosteikot, nykytilan kuvaus

Helmi-ohjelman lintuvedet ja -kosteikot -teemassa keskitytään parantamaan vesilinnuille tärkeiden elinympäristöjen tilaa sekä perustamaan ja kunnostamaan poikue-elinympäristöjä.

Lintuvesi -nimitystä käytetään linnustollisesti arvokkaista merenlahdista tai järvistä. Kosteikko puolestaan on yleisnimitys luontotyypeille, jotka sijoittuvat kovan maan ja avoveden välille, kun taas rakennetut vesilintujen elinympäristöt ovat patoamalla ja osittain kaivamalla aikaansaatuja alueita.

Monet kosteikot ja lintuvedet yhdistyvät myös perinnebiotooppikohteisiin. Meren- ja järvenrantaniityt ovat monen eliölajin keskeisiä elinympäristöjä ja muodostavat etenkin lintujen kannalta tärkeitä kokonaisuuksia viereisten vesialueiden kanssa.

Kosteikot on arvioitu maailman uhanalaisimmaksi elinympäristöksi. Euroopassa on menetetty kaksi kolmasosaa 1900-luvun alussa olleesta kosteikkoluonnosta. Myös Suomessa kehitys on ollut pitkään taantuvaa. Suomen luontotyyppien viimeisimmän uhanalaisarvioinnin mukaan kosteikkoluonnon tila on huono. Helmi-ohjelman mukaisia lintuvesiä esiintyy lähinnä sisävesi- ja rannikkoluontotyypeissä, joista rehevät järvet ja jokisuistot on arvioitu uhanalaisiksi.

Vesilintujen uhanalaisuus on voimistunut koko 2000-luvun ajan ja vuoden 2019 uhanalaisuusarvioinnissa vesilinnuista peräti puolet on uhanalaisia ja lähes kaksi kolmasosaa punaisella listalla.

Lintuvesien pinta-alan vähenemiseen on vaikuttanut eniten vesien rehevöityminen ja umpeenkasvu sekä avovesialan vähentyminen. Suuri osa lintuvesistä on syntynyt 1900-luvun alkupuolella toteutettujen järvien kuivatushankkeiden seurauksena. Monella kohteella hidas umpeenkasvu on osa luontaista sukkessiota, mutta pitkään jatkunut ravinnekuormitus yläpuolisella valuma-alueella on kiihdyttänyt rehevöitymistä ja umpeenkasvua, jolloin linnustollinen arvo on monella kohteella romahtanut. Toinen lintuvesien tilaa heikentävä tekijä on haitallisten vieraspetojen lisääntyminen ja niiden vesilintuihin kohdistuva saalistus.

Suuri osa lintuvesistä on jo sisällytetty lintuvesiensuojeluohjelmaan, johon kuuluu Suomessa 289 aluetta (83 530 ha). Lintuvesiensuojeluohjelman kohteet kuuluvat usein myös lintudirektiivin mukaisiin erityisiin SPA-suojelualueisiin. Natura 2000 -verkostoon kuuluu 467 lintudirektiivin mukaista SPA-aluetta, joiden pinta-ala on 3,1 miljoonaa hehtaaria. SPA-alueisiin kuuluu lintudirektiivin lajiston kannalta tärkeitä alueita, varsinaisten lintuvesien lisäksi myös mm. valkoselkätikkametsiä ja soita. Vesilintujen kantojen ja muun kosteikkoluonnon ylläpitämiseksi rakennettuja kosteikkoja on maassamme arvioiden mukaan noin 10 000 hehtaaria.

Helmi-ohjelman tavoitteet lintuvesillä ja -kosteikoilla

Helmi-ohjelman tavoitteena on kunnostaa ja hoitaa **200-250** kpl lintudirektiivin mukaisia erityisiä suojelualueita (SPA-alueet) ja muita arvokkaita suojelualueverkoston lintuvesikohteita sekä perustaa ja kunnostaa **400-500** kpl laadukkaita lintukosteikkoja suojelualueverkoston ulkopuolelle. Lintuvesien ja -kosteikkojen hoito kohdennetaan siten, että se täydentää mahdollisimman hyvin olemassa olevaa suojelualueverkkoa ja turvaa uhanalaisten vesilintujen kantoja ja muuta kosteikkoluontoa. Hoitotyössä huomioidaan vapaaehtoisuus, riittävät korvausmenettelyt ja aktiivinen vieraspetopyynti.

Helmi-ohjelman toimenpiteet lintuvesillä ja -kosteikoilla

1. Kunnostetaan **200 – 250** kpl SPA-alueita ja muita arvokkaita suojeluverkoston lintuvesikohteita siten, että pääosa kohteista on SPA-alueita.
 - Lisätään avovesialueita pohjapatojen, ruoppausten ja niittojen avulla
 - Lisätään avointen ranta-alueiden määrää raivaamalla, niittämällä ja laiduntamalla

- Toteutetaan ravintoverkkokunnostuksia

Vastuutahot: ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö

Muut osallistuvat tahot: ELY-keskukset, Metsähallitus Luontopalvelut

2. Huolehditaan toimenpiteessä 1 kunnostettujen kohteiden hoitotarpeesta saattamalla perinnebiotoopeiksi katsottavat kohteet jatkuvan hoidon piiriin perinnebiotooppiteeman kautta ja uusitaan tarvittavilta osin kunnostustoimenpiteet Helmi-kauden aikana, jotta kunnostetut kohteet myös pysyvät kunnossa.

Vastuutahot: ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö.

Muut osallistuvat tahot: ELY-keskukset, Metsähallitus Luontopalvelut

3. Perustetaan ja kunnostetaan **400 - 500 kpl** suojeuverkon ulkopuolisia lintukosteikkoja

- Jatketaan SOTKA-hankkeen mallin ja laatukriteereiden mukaisten riistakosteikkojen perustamista vesilintujen elinympäristöjen parantamiseksi.
- Käytetään SOTKA-hankkeen keinoja myös umpeen kasvavien, suojealueiden ulkopuolisten lintujärvien ja -lahtien kunnostamiseen.
- Kehitetään ja hyödynnetään maatalouden ympäristörahoituksen instrumentteja verkoston rakentamisessa.
- Suunnitellaan ja toteutetaan vesiensuojelutoimenpiteinä monivaikutteisia kosteikkoja, joilla on myönteisten ilmasto- ja vesistövaikutusten lisäksi merkitystä vesilintujen poikastuotantokosteikkoina. Kosteikot kohdennetaan muun muassa kunnostettavien lintuvesikosteikkojen valuma-alueille.

Vastuutaho: maa- ja metsätalousministeriö

Muut osallistuvat tahot: Suomen Riistakeskus, Suomen metsäkeskus

4. Käynnistetään haitallisten vieraslajien, minkin ja supikoiran, tehopyynti **60 – 100** toimenpiteessä 1- kunnostetulla SPA-alueella puskurivyöhykkeineen ja laajennetaan tulosten perusteella myös muille kohteille.

Vastuutahot: maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö

Muut osallistuvat tahot: ELY-keskukset, Metsähallitus, Suomen Riistakeskus

5. Täydennetään linnuston rauhoitusalueiden ja levähdysalueiden verkostoa **100 - 250 kpl** vapaaehtoisin toimintamallein SOTKA-hankkeen mukaisesti. Levähdysalueverkoston tulee olla valtakunnallisesti kattava ja yksittäisten verkoston kohteiden tulee olla paikallisesti merkittäviä vesilintujen kerääntymä- ja ruokailualueita. Kohteiden laadullinen vaikuttavuus on pinta-alaa tärkeämpää: niiden tulee olla riittävän reheviä ja matalia.

Vastuutahot: maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö.

Muut osallistuvat tahot: Metsästäjäliitto ja Birdlife Suomi.

5. Perinnebiotooppien kunnostus ja hoito

Perinnebiotooppien kunnostuksen ja hoidon tavoitteena on pysäyttää perinnebiotooppien luontotyyppien uhanalaistuminen ja kääntää kehitys parantuvaksi. Tavoitteena on laadukkaasti hoidettujen perinnebiotooppien muodostama ekologinen verkosto niistä riippuvaiselle lajistolle. Tämä vaatii arvokkaimpien perinnebiotooppikohteiden säilyttämistä hoidossa ja samalla heikentyneiden kohteiden kunnostamista, jotta ne saadaan uudelleen jatkuvan hoidon piiriin. Hoitajina toimivat viljelijät niittämällä ja kotieläimillä laiduntamalla hyödyntäen maatalouden tukijärjestelmiä.

Perinnebiotoopit, nykytilan kuvaus

Perinnebiotoopit ovat perinteisen karjatalouden muovaamia elinympäristöjä, joille niitto ja laidunnus ovat synnyttäneet omaleimaisen, monimuotoisen lajiston. Perinnebiotoopit tarvitsevat säilyäkseen jatkuvaa hoitoa, mikä erottaa ne useimmista muista uhanalaisista elinympäristöistä.

Perinnebiotoopit ovat kaikkein runsaslajisimpia ja samalla uhanalaisimpia elinympäristöjämme. Viimeisimmän luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnin mukaan kaikki perinnebiotooppien luontotyypit ovat uhanalaisia. Äärimmäisen uhanalaisia luontotyyppiryhmiä ovat kalliokedot, kedot, lehdesniityt, hakamaat ja metsälaitumet sekä kaikki niittyjen luontotyyppiryhmät. Vain nummien luontotyyppiryhmä on hiukan paremmassa tilassa eli erittäin uhanalainen.

Perinnebiotooppien Natura 2000 -luontotyyppinä Suomessa esiintyy 13, joista 12:n suojelutaso on epäsuotuisa ja vaatii kiireellisiä hoitotoimia. Jopa neljäsosa Suomen uhanalaisista lajeista on perinnebiotoopeista täysin riippuvaisia. Perinnebiotoopit ylläpitävät myös keskeisiä ekosysteemipalveluja: pölytystä, ravinne- ja vesitalouden säätelyä sekä geneettistä monimuotoisuutta.

Laajimmillaan perinnebiotoopit olivat 1880-luvulla, jolloin niiden kokonaisalan arvioidaan olleen 10 miljoonaa hehtaaria. Vuosisadan vaihteessa peltoviljely yleistyi ja perinnebiotooppien alan väheneminen alkoi. Maatalouden muutokset kiihtyivät sotien jälkeen koneellistumisen ja keinolannoituksen myötä. Perinnebiotooppien pinta-alan väheneminen on jatkunut viime vuosikymmeninä erittäin voimakkaana. Samalla niiden hoitotoimenpiteet ovat muuttuneet siten, että ne pitävät yllä aiempaa heikommin perinnebiotooppien ominaispiirteitä. Pääongelmana on, että hoidossa olevaa alaa on liian vähän eikä peruskunnostuksia tehdä riittävästi, minkä vuoksi umpeenkasvu jatkuu, toimivat ekologiset verkostot puuttuvat ja perinnebiotoopista riippuvainen lajisto jatkaa taantumistaan.

Vuonna 2019 perinnebiotooppien arvioitu määrä Suomessa oli noin 56 000 ha, joista suojelualueilla sijaitsee noin 20 000 ha. Perinnebiotooppien valtakunnallinen inventointi 2019-2021 tarkentaa tilannetta. Hoidossa oli koko maassa noin 34 000 ha, joista suojelualueilla noin 12 800 hehtaaria. Verrattuna 1800-luvun lopun tilanteeseen jäljellä on nykypäivänä siten vain alle 1% perinnebiotoopeista.

Nykyinen perinnebiotooppien hoito on hyvin pitkälle riippuvaista maatalouden tukijärjestelmistä. Maatalouden heikko kannattavuus ja työn sitovuus saavat tiloja luopumaan kotieläintuotannosta, mikä vähentää myös perinnebiotoopeja laiduntavien eläinten saatavuutta. Pienten ja syrjäisten kohteiden hoitoa ei saada järjestettyä nykyisellä kannustinjärjestelmällä. Hoidon jatkumisen

haastetta lisää petovahinkojen uhka ja laiduneläinten suojaamisen vaikeus. Myös positiivista kehitystä on tapahtumassa. Luonnonlaidunten perinnebiotooppituotteille on kysyntää ja kasvava joukko viljelijöitä on erikoistunut luonnon monimuotoisuuden hoitotyöhön.

Osalle perinnebiotoopeista riippuvaisesta lajistosta ovat osoittautuneet tärkeiksi ihmisen luomat avoimet uusympäristöt kuten teiden ja ratojen kuivat pientareet. Uusympäristöt eivät korvaa perinnebiotooppien luontotyyppejä, mutta niiden oikealla hoidolla voidaan auttaa merkittävä määrää uhanalaisia lajeja.

Helmi-ohjelman perinnebiotooppien kunnostuksen ja hoidon tavoitteet

Helmi-ohjelman tavoitteena on kunnostaa **16 000 – 27 000** hehtaaria perinnebiotooppeja ja sellaiseksi kunnostettavissa olevia kohteita ja saattaa ne jatkuvan hoidon piiriin. Samalla on tavoitteena varmistaa nykyisen hoidossa olevan 34 000 ha perinnebiotooppialan hoidon jatkuminen, ja näin nostaa vuoteen 2030 mennessä hoidettujen perinnebiotooppien ala **50 000 – 60 000** hehtaariin ja taata niiden laadukas hoito.

Määrällinen tavoite jakautuu siten, että valtion maille ja yksityisille suojelualueille tavoitellaan noin **5000-7000** hehtaarin kunnostuspinta-alaa ja **18 000 – 20 000** hehtaarin jatkuvan hoidon pinta-alaa ja suojelualueiden ulkopuolelle **11 000– 20 000** kunnostuspinta-alaa **32 000 – 40 000 hehtaarin** jatkuvan hoidon pinta-alaa.

Perinnebiotooppien hoidetun pinta-alan lisäksi parannetaan hoidon laatua. Hoidon laadun varmistamiseksi tarvitaan lisää neuvontaa, koulutusta ja koordinaatiota, jotta riittävän laadukkaan hoidon kriteerit täyttyvät.

Helmi-ohjelman perinnebiotooppien kunnostuksen ja hoidon toimenpiteet

1. Kunnostetaan **5000 - 7000** ha perinnebiotooppeja valtion mailla ja yksityisillä suojelualueilla ja **11 000 – 20 000** ha suojelualueiden ulkopuolella.

Vastuutahot: ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö

Muut osallistuvat tahot: suojelualueilla ja valtion mailla Metsähallituksen

Luontopalvelut ja ELY-keskusten Y-vastuualueet,

suojelualueiden ulkopuolella ELY-keskusten E- ja Y-vastuualueet

2. Varmistetaan jatkuvan hoidon piiriin **18 000 – 20 000 ha** valtion mailla ja yksityisillä suojelualueilla ja **32 000 – 40 000** ha suojelualueiden ulkopuolella.

- Pyritään saamaan hoidon piiriin pääosa inventoinneissa valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiksi tunnistetuista kohteista
- Priorsoidaan hoidossa perinnebiotoopeista riippuvaisten uhanalaisten lajien esiintymiä.

Vastuutahot: ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö

Muut osallistuvat tahot ELY-keskukset, Metsähallituksen Luontopalvelut

3. Perustetaan perinnebiotooppien hoidon valtakunnallinen koordinaatioryhmä

Valtakunnallisen koordinaatioryhmän tehtävänä on mm.:

- Edistää rahoituskeinojen (EU:n yhteisen maatalouspolitiikan mukainen ympäristökorvausjärjestelmä ja Helmi-ohjelman mukainen kansallinen tuki) täysimääräistä hyödyntämistä ja yhteensovittamista perinnebiotooppien hoidolle
- Luoda edellytykset rahoitusjärjestelmiin liittyvien hoitoehtojen sisällön ja laadun toteutumiseksi käytännössä
- Seurata muiden maa- ja metsätalouden tukijärjestelmien ja maankäytön ohjauksen kehittämistä ja pyrkiä varmistamaan, että ohjauskeinot eivät toimi perinnebiotooppien määrää vähentävästi

Vastuutahot: ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö

4. Perustetaan perinnebiotooppien hoidon alueelliset koordinaatioryhmät

Alueellisten koordinaatioryhmien tehtävänä on mm.:

- Edistää alueen viljelijöiden koulutusta ja neuvontaa
- Varmistaa tiedonkulku ELY-keskusten E- ja Y -vastuualueiden välillä rinnakkaisten perinnebiotooppien tukijärjestelmien käyttöön liittyen
- Pyrkii ohjeistuksella ja tiedonkulun parantamisella saamaan hoitoon laaja-alaisia kokonaisuuksia ja kokomaan pienten, toistensa lähellä sijaitsevien kohteiden hoitoa kokonaisuuksiksi
- Hyödyntää synergiaa muiden tavoitteiden, kuten lintuvesien, virkistyskäytön ja luontomatkailun kanssa

Vastuutahot: ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö

Muut osallistuvat tahot: ELY-keskusten elinkeinot, työvoima ja osaaminen- ja ympäristö ja luonnonvarat –vastuualueet, Metsähallitus Luontopalvelut

5. Vahvistetaan korvaavien uusympäristöjen verkostoa perinnebiotooppien lajistolle kunnostamalla ja hoitamalla lajistoltaan arvokkaita uuselinympäristökohteita.

Vastuutaho: ympäristöministeriö

6. Metsien monimuotoisuuden turvaaminen

Metsien suojelun, ennallistamisen ja hoidon tavoitteena on pysäyttää metsäisten luontotyyppien ja metsälajien taantuminen ja parantaa metsäluonnon monimuotoisuuden tilaa. Suojelualueverkoston tilaa ja kytkeytyneisyyttä parannetaan niin suojelualueilla kuin talousmetsissä tehtävillä ennallistamis- ja hoitotoimilla sekä alueellisella keskittämällä. Talousmetsien monimuotoisuutta edistetään ympäristötukisopimuksilla ja luonnonhoitohankkeilla. Suojelua ja luonnonhoitoa kohdennetaan erityisesti uhanalaisen metsälajiston elinympäristöihin sekä uhanalaisimpiin metsäluontotyypeihin.

Nykytilan kuvaus

Suomen maapinta-alasta 26 miljoonaa hehtaaria eli 86 % on metsätalousmaata. Valtaosa metsätalousmaasta on puuntuotoskyvyltään hyväkasvuista metsämaata (77 %). Lisäksi metsätalousmaahan kuuluu heikkokasvuisempaa kitumaata (10 %) ja puutonta tai lähes puutonta joutomaata (12 %). Kitu- ja joutomaista suuri osa on soita, mutta niihin kuuluu myös puuttomia tai niukkapuustoisia kallioalueita, jotka Helmi-ohjelmassa käsitellään metsäisten elinympäristöjen yhteydessä.

Suojeltua metsää (metsä- ja kitumaata yhteensä) on 2,9 miljoonaa hehtaaria eli 13 % metsä- ja kitumaan kokonaispinta-alasta. Tiukasti suojeltua metsämaata on 1,2 miljoonaa hehtaaria eli 6 % metsämaan pinta-alasta. Metsien suojelu on alueellisesti hyvin epätasaisesti jakautunut. Lähes 80 % suojelluista metsistä sijaitsee Pohjois-Pohjanmaan, Kainuun ja Lapin maakunnissa. Suojelu painottuu paitsi pohjoiseen, myös keskimääräistä karummille kasvupaikoille. Erityisesti lehdot ja rehevät kangasmetsät hemi- ja eteläborealisessa vyöhykkeessä ovat suojelualueverkossa huonosti edustettuina.

Suojelualueiden metsien laatua on pyritty parantamaan ennallistamisen ja luonnonhoidon avulla. Ennallistamisella tarkoitetaan yleensä kertaluonteista toimenpidettä, jolla pyritään palauttamaan elinympäristön rakennepiirteet ja sukkessio kohti luonnontilaa. Luonnonhoitoa on esimerkiksi toistuvasti tehtävä kuusten poisto lehtipuuvaltaisesta lehdosta.

Luontotyyppien uhanalaisuuden arvioinnin mukaan koko maan tasolla 76 % metsäluontotyypeistä on uhanalaisia ja 21 % silmälläpidettäviä. Arvioituja metsäluontotyypejä oli koko maassa yhteensä 34. Metsäluontotyyppien uhanalaisuus korostuu toisaalta lehdossa, toisaalta karujen kasvupaikkatyyppien mäntyvaltaisissa kangasmetsissä. Koko maassa erittäin uhanalaisia (EN) metsäluontotyypejä ovat tuoreet runsasravinteiset lehdot, kaikki vanhat havupuuvallaiset kangasmetsät, nuoret kuivahkot ja kuivat kankaat sekä kaikenikäiset karukkokankaat. Vanhat kuivahkot sekä kuivat kankaat on Etelä-Suomessa arvioitu äärimmäisen uhanalaisiksi (CR). Kallioluontotyypejä erotettiin yhteensä 41, ja niistä arvioitiin uhanalaisiksi noin neljännes (25 %) sekä silmälläpidettäviksi runsas neljännes (27 %). Uhanalaisimpia kallioluontotyypejä ovat erilaiset kalkkikalliot ja -jyrkänteet sekä serpentiinikalliot ja -jyrkänteet.

Ensisijaisesti metsissä elää yhteensä 2133 punaisen listan lajia, joista 833 on varsinaisia uhanalaisia lajeja. Tämä on lähes kolmasosa kaikista uhanalaista lajeista. Lähes puolet (45 %) uhanalaisista metsälajeista elää lehdossa. Toinen uhanalaisten lajien kannalta tärkeä metsäympäristö ovat vanhat

metsät. Vanhat kangasmetsät ja vanhat lehtometsät ovat ensisijainen elinympäristö noin 34 %:lle uhanalaisista metsälajeista. Myös harjumetsissä tavataan varsin paljon uhanalaisia lajeja suhteessa näiden metsien pieneen pinta-alaan. Kalliot on ensisijainen elinympäristö yhteensä 298 uhanalaiselle lajille. Peräti kaksi kolmasosaa (66 %) uhanalaisista kalliolajeista elää kalkkikallioilla.

Sekä uhanalaisiin metsäluontotyyppeihin että metsälajeihin kohdistuvat tärkeimmät uhkatekijät ovat kuolleen ja palaneen puun määrän väheneminen, vanhojen metsien ja vanhojen puuyksilöiden määrän väheneminen ja puulajisuhteiden muutokset. Myös ilmastonmuutos aiheuttaa jo tällä hetkellä uhkaa havupuuvaltaisille luontotyypeille sekä niistä riippuvaiselle lajistolle.

Helmi-ohjelma ja METSO-ohjelma parantavat yhdessä metsäluonnon monimuotoisuuden tilaa

Helmi- ja METSO-ohjelman yhteistyöllä tavoitellaan aikaisempaa laajempia, elinympäristöjen vaihtelun huomioivia alueellisia keskittyymiä, joissa tehdään sekä suojelun että luonnonhoidon toimenpiteitä entistä vaikuttavammin. Metsät ja Helmi-ohjelman muut elinympäristöt muodostavat yhdessä kokonaisuuksia, joiden yhtäaikainen tarkastelu suojelua ja luonnonhoitoa suunniteltaessa mahdollistaa ekologisesti vaikuttavan ja kustannustehokkaan lopputuloksen. Metsät, puustoiset suot ja avosuot muodostavat yhdessä vesitaloudellisia kokonaisuuksia, pienvesien reunametsät turvaavat purojen pienilmastoa ja avoimet perinnebiotoopit vaihettuvat hakamaihin ja edelleen metsiin. Lisäksi elinympäristöjen vaihtumisvyöhykkeet ovat usein lajiston kannalta tärkeitä. Tämän vuoksi elinympäristöjen suojelua ja luonnonhoitoa tulee jatkossa tarkastella laajempina kokonaisuuksina eri toimijoiden keinovalikoimaa ja rahoitusinstrumentteja kustannustehokkaasti yhteen sovittaen.

METSO-ohjelman toteutusta jatketaan nykyisin tavoittein vuoteen 2025 asti valtioneuvoston 5.6.2014 periaatepäätöksen mukaisesti. METSO-ohjelmalle on asetettu määrälliset ja laadulliset tavoitteet sekä pysyvän suojelun että talousmetsien monimuotoisuuden turvaamisen suhteen.

METSO-ohjelmakauden jatkuessa vuosina 2021–2025 Helmi-ohjelmaan ei aseteta uusia tavoitteita METSON kanssa päällekkäisille toimille. METSON toimintatapoja on kuitenkin mahdollista kehittää edelleen METSO-ohjelman puitteissa. Vuosina 2021–2025 Helmi-ohjelmassa toteutetaan METSO-ohjelmaa täydentäviä metsien ennallistamisen ja luonnonhoidon toimenpiteitä, joihin nykyisessä METSO-ohjelmassa ei ole osoitettu tavoitteita eikä rahoitusta. Osaa Helmi-ohjelman metsäisten elinympäristöjen toimenpiteistä seurataan myös METSO-ohjelman raportoinneissa. Molemmat ohjelmat tuodaan raportoinneissa esiin, jolloin varmistetaan, etteivät toimet raportoidu tilastoihin kahteen kertaan. Helmi-ohjelman metsäisten elinympäristöjen toimenpiteiden seuranta ja niihin liittyvien aiheiden käsittely otetaan mukaan METSON seurantaryhmän toimintaan.

Metsähallituksen monikäyttömetsien ennallistamis- ja luonnonhoitotarpeesta tehtiin selvitys vuonna 2019 ja selvityksen pohjalta Metsähallituksen vuosia 2020-2024 koskevista omistajapoliittisissa linjauksissa päätettiin ”*toteuttaa metsähallituslain mukaisena yleisenä yhteiskunnallisena velvoitteena aktiivisten luonnonhoitotoimenpiteiden ohjelma monikäyttömetsissä*”. Nämä toimet eivät sisälly nykyiseen METSO-ohjelmaan, jolloin ne ovat vuosina 2021-2025 osa Helmi-ohjelman toteutusta.

Vuodesta 2026 alkaen METSO-ohjelma täydentää Helmi-ohjelmaa itsenäisenä ohjelmalla. METSO-ohjelman tavoin Helmi-ohjelma perustuu yksityisen metsänomistajan vapaaehtoiseen

osallistumiseen sekä suojelusta ja luonnonhoidosta aiheutuvien kustannusten korvaamiseen. METSO:n brändiä ja nimeä käytetään jatkossakin metsien monimuotoisuuden vapaaehtoisesta turvaamisesta puhuttaessa ja maanomistajille metsien luonnonhoitoa ja pysyvää sekä määräaikaista suojelua markkinoitaessa.

Alueelliset yhteistyöryhmät ovat tärkeitä toimijoita Helmi-ohjelman elinympäristöjen sekä METSO-ohjelman suojelun ja luonnonhoidon tavoitteiden yhteensovittamisessa. Yhteistyöryhmien aktiivisella toiminnalla löydetään laajempia elinympäristökokonaisuuksia, toimijoiden yhteistyö lisääntyy ja elinympäristöjen kunnostuksen ja luonnonhoidon sekä suojelun laajuus kasvaa.

Toimenpiteet 2021-2025

Toteutetaan METSO-ohjelman toimenpiteet ja tavoitteet vuoden 2025 loppuun mennessä Valtioneuvoston 5.6.2014 tekemän periaatepäätöksen mukaisesti. Lisäksi vahvistetaan METSO-ohjelmassa tehtävien toimien vaikuttavuutta täydentämällä metsien luonnonhoitoa Helmi-ohjelmassa seuraavin toimenpitein:

1. Metsähallituksen Luontopalvelut ja ELY-keskukset ennallistavat ja tekevät luonnonhoitotoimenpiteitä yhteensä **800 - 1000** kohteella. Toimet kohdentuvat seuraavasti:
 - ELY-keskukset toimivat luontotyyppi- ja lajirajauskohteilla sekä yksityisillä suojelualueilla ja Natura-alueilla alueellisesti sovitun kohdejaon mukaan.
 - Luontopalvelut toimii valtion suojelualueilla sekä alueellisesti sovitun kohdejaon mukaisesti yksityisillä suojelualueilla. Tavoitteesta yhteensä **750** hehtaaria on ennallistamispolttoja ja karuunnuttamiskulotuksia. Luontopalvelujen toimet täyttävät myös METSO-ohjelman ennallistamisen ja luonnonhoidon tarvearvion pinta-aloja.

Vastuutaho: ympäristöministeriö

Muut osallistuvat tahot: Metsähallituksen Luontopalvelut, ELY-keskukset

2. Metsähallitus toteuttaa valtion monikäyttömetsien monimuotoisuutta edistäviä aktiivisia luonnonhoitotoimia alue-ekologisen tarkastelun ja Metsähallituksen ympäristöoppaan periaattein. Toimenpiteisiin sisältyy lehtojen hoitoa **500** hehtaarilla, monimuotoisuutta edistävää kulotusta mahdollisuuksien mukaan palojatkumoalueilla **2200** hehtaarilla ja harjujen paahdeympäristöjen hoitoa **150** hehtaarilla.

Vastuutahot: maa- ja metsätalousministeriö

Muut osallistuvat tahot: Metsähallitus

3. Perustetaan luonnonsuojelualueille tukialueita suojelemalla valikoituja kohteita hakkuun jälkeen. Kohteiden valintaa varten luodaan kriteeristö, jossa huomioidaan muun muassa alueellinen kohdentaminen, kytkeytyvyys sekä lajistoarvot. Hakkuiden suunnittelussa otetaan mahdollisuuksien mukaan huomioon alueen tuleva käyttö. Lisäksi selvitetään kohteiden soveltuvuus polttoon.

Vastuutaho: ympäristöministeriö. Muut osallistuvat tahot: ELY-keskukset

Toimenpiteet 2026-2030

Ennen valtioneuvoston METSO-ohjelmaa koskevan periaatepäätöksen päättymistä valmistellaan päätös itsenäisen METSO-ohjelman jatkosta vuoteen 2030 saakka. Valmistelutyössä huomioidaan nykyisestä METSO-ohjelmasta ja Helmi-ohjelmasta saadut kokemukset. Tässä ohjelmassa esitetyt hehtaaritavoitteet ja toimenpiteet ovat lähtökohtana, kun jatkopäätöstä valmistellaan. METSO-ohjelma ja Helmi-ohjelma toimivat tiiviissä yhteistyössä, jotta eri elinympäristöjä on mahdollista tarkastella käytännöissä laajempina elinympäristökokonaisuuksina.

Luontotyyppien ja lajien uhanalaisuusarvioiden perusteella metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamista tulee jatkaa vuoden 2025 jälkeen lisäten nykyisten toimien vaikuttavuutta ja laajuutta. Metsien suojelulle ja luonnonhoidolle asetetaan tavoitteita siten, että ne kohdistuvat sekä suojeltuihin että talouskäytössä oleviin metsiin. Keinovalikoimassa ovat mukana sekä ympäristöministeriön että maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalojen toimet ja rahoitusvälineet. Valmistelussa huomioidaan, että toimet perustuvat yksityisen metsänomistajan vapaaehtoiseen osallistumiseen sekä suojelusta ja luonnonhoidosta aiheutuvien kustannusten korvaamiseen. Yksityismaiden lisäksi tavoitteita ja toimenpiteitä asetetaan myös valtion luonnonsuojelualueille ja monikäyttömetsiin.

Seuraavia tavoitteita täsmennetään ja kohdennetaan METSO-ohjelmasta ja Helmi-ohjelmasta saatujen kokemusten perusteella vuosille 2024-2025 asetettavassa laajapohjaisessa työryhmässä, jossa ovat edustettuina ministeriöiden lisäksi kaikki metsäalan keskeiset toimijat ja sidosryhmät.

1. Metsien suojelu yksityismailla: Maanomistajien vapaaehtoisesti tarjoamia alueita perustetaan yksityisiksi luonnonsuojelualueiksi, hankitaan valtiolle tai rauhoitetaan määrääjäksi yhteensä **35 000 – 50 000 hehtaaria**.

Vastuutaho: ympäristöministeriö

Muut osallistuvat tahot: ELY-keskukset

2. Metsien ennallistaminen ja luonnonhoito suojelualueilla: Metsähallituksen Luontopalvelut ja ELY-keskukset ennallistavat ja tekevät luonnonhoitotoimenpiteitä yhteensä **800 – 1 000** kohteella. Toimet kohdentuvat seuraavasti:

- ELY-keskukset toimivat luontotyyppi- ja lajirajauskohteilla sekä yksityisillä suojelualueilla ja Natura-alueilla alueellisesti sovitun kohdejaon mukaan.
- Luontopalvelut toimii valtion suojelualueilla sekä alueellisesti sovitun kohdejaon mukaisesti yksityisillä suojelualueilla ja Natura-alueilla.

Vastuutaho: ympäristöministeriö

Muut osallistuvat tahot: ELY-keskukset

3. Talousmetsien monimuotoisuuden turvaaminen yksityismetsissä: ympäristötuella suojellaan määrääkaikaisesti yhteensä **20 000 – 28 000 hehtaaria** ja turvataan metsäluonnon monimuotoisuutta luonnonhoitohankkein yhteensä **2000 – 2500** hehtaarilla.

Vastuutaho: maa- ja metsätalousministeriö

Muut osallistuvat tahot: Suomen metsäkeskus

4. Metsäluonnon monimuotoisuuden turvaaminen valtion monikäyttömetsissä: Metsähallitus toteuttaa valtion monikäyttömetsien monimuotoisuutta edistäviä aktiivisia luonnonhoitotoimia **2490** hehtaarilla alue-ekologisen tarkastelun ja Metsähallituksen ympäristöoppaan periaattein.

Toimenpiteisiin sisältyy lehtojen hoitoa **150** hehtaarilla, monimuotoisuutta edistävää kulotusta mahdollisuuksien mukaan palojatkumoalueilla **2200** hehtaarilla sekä harjujen ja paahdeympäristöjen hoitoa **140** hehtaarilla.

Vastuutaho: maa- ja metsätalousministeriö

Muu osallistuvat tahot: Metsähallitus

5. Metsien suojelu valtionmailla: Selvitetään valtion maiden lisäsuojelutarpeet ja mahdollisuudet.

Vastuutaho: maa- ja metsätalousministeriö

Muu osallistuvat tahot: Metsähallitus

7. Pienvesien ja rantaluonnon hoito

Pienvesien kunnostuksen tavoitteena on palauttaa ihmistoiminnan seurauksena heikentynyt pienvesi ja sen lähiympäristö häiriötä edeltäneeseen tilaan. Vesistön luontaisen rakenteen, kytkeytyneisyyden ja veden laadun palauttamisella turvataan uhanalaisten lajien elinympäristöjä ja luontotyyppisiä. Rantaelinympäristöjen hoidon tavoitteena on estää avointen luontotyyppien umpeenkasvua, turvata niiden luontainen häiriödynamikka ja palauttaa rannoille luontainen vesitalous ja lajisto. Pienvesien ja rantaluonnon kunnostuksessa valuma-alue-tarkastelu on ratkaisevaa vaikutusten turvaamiseksi.

Pienvedet ja rantaluonto, nykytilan kuvaus

Helmi-ohjelmassa hoidetaan rantaluontoa ja pienvesiä, joiksi luetaan purot ja norot, lammet, lähteiköt ja lähteet sekä fladat ja kluuvit. Suomen pienvesien kokonaispinta-ala on pieni, mutta niiden lukumäärä on erittäin suuri. Asiantuntija-arvioiden mukaan puroja ja noroja on yhteensä noin 100 000 km ja lähteitä 100 000–200 000 kappaletta. Alle 10 hehtaarin lampia arvioidaan olevan noin 200 000. Fladoja Suomessa on noin 1500 ja kluuvijärviä noin 450 kappaletta.

Pienvesien olosuhteet poikkeavat muusta lähiympäristöstä kostealla ja viileällä pienilmastollaan. Pienvesimuodostuman ominaispiirteet riippuvat sitä ympäröivästä maa- ja kallioperästä, vesimuodostuman rakenteesta, lajistosta ja lähiympäristön vaikutuksesta. Niillä on merkittävä vaikutus veden kiertokulkuun ja ekosysteemien toimintaan.

Pienvedet ovat tärkeitä etenkin hyönteislajistolle: puolet uhanalaisista vesihyönteisistä on ensisijaisesti pienvesien lajeja. Purot ovat jokihelmisimpukan ja uhanalaisten kalapopulaatioiden

kannalta tärkeitä. Kaikkein uhanalaisimpia ja kiireellisimmin hoidettavia pienvesien luontotyypeistä ovat purot ja lähteet. Niiden luonnontilaa ovat muuttaneet etenkin maa- ja metsätalouden kuivatustoiminta, rehevöittävä ja liettävä hajakuormitus sekä uomien ja lähteiden rakentaminen.

Purot ja norot sijaitsevat vesistöjen latva-alueilla. Näistä pienistä virtavesistä ei toistaiseksi ole kattavia tietoja, vaan tilan arvioinnit perustuvat mallinnuksiin ja asiantuntija-arvioihin. Luontotyyppien uhanalaistarkastelussa 11% virtavesistä arvioitiin silmälläpidettäväksi ja 44% uhanalaisiksi, ainoastaan tunturialueen pienet virtavedet arvioitiin säilyviksi. Etelä-Suomessa virtavedet arvioitiin joko uhanalaisiksi (69%) tai puutteellisesti tunnetuksi 31%. Tietopuutteet ovat siis huomattavia. On arvioitu, että Suomessa puroja on noin 100 000 km, joista noin kolmannes on kunnostuksen tarpeessa. Koska pienet virtavedet sijaitsevat vesistöjen latvoilla, valuma-alueelta tuleva kuormitus on helpommin hallittavissa ja kunnostustoimien vaikuttavuus suhteellisesti suuri.

Lähteet ovat alueita, joista pohjavesi purkautuu maanpinnalle tai vesistöön. Lähteiden virtaamalla on usein merkittävä vaikutus myös norojen ja purojen olosuhteisiin ja niiden vakauteen.

Fladat ja kluuvit ovat Itämeren erityinen luontotyyppi, jossa maannousun seurauksena matalat lahdet kuroutuvat vähitellen erilleen merestä. Fladoille on tyypillistä hyvin kehittynyt pohjakasvillisuus ja ne ovat merkittäviä kalojen poikastuottoalueita.

Pienvesien tapaan myös sisävesien rantojen luontotyypit ovat hyvin puutteellisesti tunnettuja. Itämeren rantojen luontotyypit ulottuvat rantaviivan ruovikoista ja rantaniityistä maankohoamisrannikon primäärisuknessiometsiin. Itämeren rannikon luontotyypeistä uhanalaisiksi arvioitiin 58%, silmälläpidettäväksi 15% ja säilyviksi 27%. Suomen uhanalaisista lajeista 10,6% ensisijainen elinympäristö on rantaluonto.

Rantaluontotyyppijä uhkaa yleinen rehevöitymiskehitys ja sitä seuraava umpeenkasvu, vesien säännöstely, rantarakentaminen ja ilmastonmuutoksen vaikutukset. Haitallisista vieraslajeista erityisesti kurtturehtiruusu uhkaa Itämeren rantoja.

Vaikka sisävesien rannoilla tärkeimmät toimet ovat tiedon lisäämistä, on jo nyt tunnistettavissa heti hoitoa vaativia luontotyyppijä. Näitä ovat esimerkiksi sisävesien hiekkarannat ja muut rehevöitymisestä ja umpeenkasvusta kärsivät avoimet rantatyyppit sekä pienet meanderoivat virtavedet ja lähdelammet rantoineen. Itämeren rannikolla kiireellisimmin hoitoa tarvitsevat rannikon avoimet luontotyypit, kuten hiekkarannat, epilitoraalikedot, dyynit ja rantaniityt.

Helmi-ohjelman pienvesien ja rantaluonnon hoidon tavoitteet

Pienvesien ja rantaluonnon hoidon tavoitteena on kunnostaa ja ennallistaa kiireellisimmin toimenpiteiden tarpeessa olevia kohteita. Toimenpiteitä pyritään kohdentamaan niin, että ne vahvistavat alueellisesti kytkeytyviä luontotyyppikokonaisuuksia (mm. lintuvedet, suot ja pienvedet) sekä virtavesijatkumojä, jotka ovat luontotyyppi- ja lajisuojelun kannalta merkittävimpiä.

Helmi-ohjelmassa kunnostetaan **500 km** puroja, **750 kpl** lähteitä ja lähteiköitä sekä 100 kpl fladoja ja kluuveja. Kunnostetaan rantaluontoa **200 kohteella**.

Helmi-ohjelman toimenpiteet pienvesien ja rantaluonnon hoidossa

1. Kunnostetaan pienvesiä ja niiden lähivaluma-alueita luonnonsuojelualueilla
 - Kunnostetaan puroja ja noroja 150 km muun muassa palauttamalla uomien rakenteen ja rantavyöhykkeiden monimuotoisuutta sekä kytkeytyneisyyttä. Kunnostustoimet kohdistetaan myös lähivaluma-alueeseen vedenlaadun parantamiseksi ja kohdepriorisoinneissa painotetaan uhanalaista lajistoa, kuten raakkua.
 - Ennallistetaan lähteitä ja lähteiköitä 250 kpl muun muassa palauttamalla hydrologia mm. ojituksia tukkimalla sekä ei-luvanvaraisia vedenottorakenteita poistamalla.
 - Kunnostetaan fladoja ja kluuveja 50 kpl palauttamalla luontainen vesitalous mm. ojitusjärjestelyin, kosteikkorakentamisella ja laguunien kynnysten palautuksilla sekä parantamalla veden laatua mm. hoitoruoppauksella ja kalastuksella.

Vastuutaho: ympäristöministeriö

Muut osallistuvat tahot: Metsähallituksen Luontopalvelut, ELY-keskukset

2. Ennallistetaan ja turvataan pienvesiä suojelualueiden ulkopuolella yksityismailla
 - Kunnostetaan 350 km puroja ja noroja muun muassa palauttamalla uomien rakenteen ja rantavyöhykkeiden monimuotoisuutta sekä kytkeytyneisyyttä. Kunnostustoimet kohdistetaan myös lähivaluma-alueeseen vedenlaadun parantamiseksi.
 - Ennallistetaan 500 kpl lähteitä ja lähteiköitä palauttamalla hydrologia mm. ojituksia tukkimalla sekä ei-luvanvaraisia vedenottorakenteita poistamalla
 - Kunnostetaan fladoja ja kluuveja 50 kpl palauttamalla luontainen vesitalous mm. ojitusjärjestelyin, kosteikkorakentamisella ja laguunien kynnysten palautuksilla sekä parantamalla veden laatua mm. hoitoruoppauksella ja kalastuksella.

Suojelualueiden ulkopuolella tehtävät hoitotoimet kohdennetaan siten, että ne täydentävät suojelualueilla tehtäviä toimenpiteitä. Monimuotoisuudeltaan erityisen arvokkaita kohteita voidaan hoitaa myös ilman suojelualuekytköstä.

Vastuutahot: maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö

Muut osallistuvat tahot: Suomen metsäkeskus, ELY-keskukset

3. Metsähallitus toteuttaa valtion monikäyttömetsien monimuotoisuutta edistäviä aktiivisia luonnonhoitotoimia alue-ekologisen tarkastelun ja Metsähallituksen ympäristöoppaan periaattein. Toimenpiteisiin sisältyy vaellusesteiden poistoa **970 kpl**, joiden osana tehdään myös purojen kunnostusta.

Vastuutahot: maa- ja metsätalousministeriö, Metsähallitus

4. Kartoitetaan ja selvitetään rantaelinympäristöjen tilaa ja kunnostustarpeita toimenpiteiden kohdentamiseksi ja rantaluonnon monimuotoisuuden parantamiseksi.

Vastuutahot: ympäristöministeriö

5. Kunnostetaan ja hoidetaan **200** kpl avointen rantaluontotyyppien kohteita kuten hiekkarantoja ja dyynejä suojelualueilla ja muilla rantaluontotyyppien suojelun kannalta merkittävillä alueilla.

Vastuutahot: ympäristöministeriö.

Muut osallistuvat tahot: ELY-keskukset, Metsähallitus Luontopalvelut

6. Perustetaan pienvesien kunnostuksen valtakunnallista koordinoitua ja ohjausta varten koordinaatioryhmä.

Koordinaatioryhmän tehtävänä on mm:

- Koota toimijat verkostoksi pienvesien kunnostusten lisäämiseksi ja toimien kohdentamiseksi sekä rahoituksen koordinoimiseksi
- Edistää pienvesiä koskevan tietoperustan ja ohjeistuksen paranemista
- Luoda edellytyksiä pienvesien suojelulle osana maankäyttöä

Vastuutahot: ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö

8. Poikkileikkaavat teemat

8.1. Selvitykset ja inventoinnit, tutkimus ja tietojärjestelmät

Kaikissa Helmi-ohjelman teemoissa on tarvetta inventoinneille ja selvityksille. Myös soveltavalle tutkimukselle, joka liittyy Helmi-ohjelman elinympäristöjen luontotyyppeihin ja niillä eläviin lajeihin on tarvetta. Helmi-ohjelmassa tehtävien inventointien, selvitysten ja tutkimuksen tulee auttaa ohjelman konkreettisten luonnon monimuotoisuutta parantavien toimien toteutuksessa tai liittyä toimenpiteiden vaikutusten seurantaan. Helmi-ohjelman kohteiden sekä niiltä kerättyjen luontotietojen tulee olla myös paikkatietojärjestelmissä ja sen kautta eri toimijoiden käytettävissä.

Laji- ja luontotyyppi-inventointeja tarvitaan Helmi-toimenpidekohteilla suunnitteluvaiheessa toimien kohdentamiseksi, ja toisaalta toimenpiteiden aikana ja niiden jälkeen vaikutusten selvittämiseksi. Inventointeja tehdään myös laajempina selvityksinä toimenpidekohteiden löytämiseksi ja valitsemiseksi sekä seurantoja varten. Lisäksi selvityksiä ja soveltavaa tutkimusta tehdään heikommin tunnettujen luontotyyppien tietoperustan lisäämiseksi ja inventointimenetelmien kehittämiseksi. Myös ennallistamisiin ja kunnostuksiin liittyy selvitys- ja tutkimustarpeita. Tutkimuksen avulla voidaan myös selvittää Helmin toimenpiteiden vaikuttavuutta. Selvitykset ja tutkimukset toteutetaan Helmi-ohjelmassa erillisinä hankkeina.

Helmi-ohjelman yleisenä tavoitteena on elinympäristö-, maanomistus- ja toimijarajat ylittävä laajojen kohdekokonaisuuksien suojelu ja hoito. Tämä vaatii Helmi-ohjelmaan osallistuvilta toimijoilta hyvää tiedonhallintaa ja siihen perustuvaa, jaettava paikkatietoa. Helmin toimenpiteitä toteuttavilla organisaatioilla on käytössään erilaisia omia paikkatietojärjestelmiä. Näihin järjestelmiin kehitetään tarvittavat rajapinnat siten, että Helmin toteutukseen liittyvät olennaiset paikkatiedot saadaan toisten toimijoiden käyttöön. Helmi-ohjelmassa kerätty paikkatieto on tarkoitus saada myös julkisesti nähtäväksi ja ladattavaksi soveltuvilta osin. Nämä tavoitteet ovat yhteneväisiä Suomen ekosysteemiobservatorio (FEO – Finnish Ecosystem Observatory) –hankkeen tavoitteiden kanssa. **FEO:n rooli Helmi-ohjelman avoimen paikkatiedon kehittämisessä tarkentuu.**

Toimenpiteet

1. Tarkistetaan ja tarvittaessa laaditaan jokaista Helmi-elinympäristöä koskevat vähimmäisvaatimukset laji- ja luontotyyppi-inventoinneille ennen hoitotoimiin ryhtymistä. Seurantaohjeessa määritetään vähimmäisvaatimukset toteutettujen toimenpiteiden jälkeiselle tiedonkeruulle vaikutusten arvioimiseksi.

Vastuutahot: ympäristöministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö

2. Toteutetaan tarvittavat inventoinnit yksittäisillä kohteilla ja tehdään tietopuutteiden korjaamiseksi myös laajempia, elinympäristöjen esiintymistä ja tilaa koskevia kartoituksia.

Vastuutahot: ympäristöministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö

Muut osallistuvat tahot: Helmi-toimenpiteitä tekevät toimijat

3. Tuetaan Helmi-tavoitteiden saavuttamista tarvittavilla selvityksillä ja tutkimuksella, jotka kohdistuvat erityisesti

- Ennallistamisen ja luonnonhoidon menetelmien kehittämiseen, ml. ilmastonmuutoksen vaikutukset
- Toimenpiteiden kohdentamiseen sisältäen paikkatietomenetelmien käytön
- Kustannustehokkuuden lisäämiseen

Vastuutahot: ympäristöministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö

4. Kehitetään Helmi-toimenpiteiden paikkatiedolle tietomalli, sovitaan kootun tiedon hallinnan ja julkaisemisen vastuista ja luodaan avoin, julkinen kartta- ja lataussovellus. Lisäksi selvitetään aineiston koostamiseen, jakeluun ja ylläpitoon liittyvät vastuut. Ensi vaiheessa vähintään kohteiden sijaintitiedot ja kunnostettavat elinympäristöt tulee saada avoimeen jakoon. Työn aloittamiseksi asetetaan vuonna 2021 työryhmä.

Vastuutahot: ympäristöministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö.

Muut osallistuvat tahot: Helmi-toimenpiteitä tekevät toimijat.

8.2. Viestintä ja sidosryhmäyhteistyö sekä Helmi-ohjelman organisoituminen

Viestinnän ja sidosryhmäyhteistyön tavoitteena on:

1. Tehdä Helmi-ohjelmasta tunnettu ja hyväksytty
2. Liittää Helmi-ohjelma osaksi laajempaa keskustelua luonnon monimuotoisuudesta ja lisätä tietoa luonnon monimuotoisuuden tilasta ja merkityksestä.
3. Tehdä Helmi-toitit näkyväksi/ Kertoa Helmin rahoituksella tehtävistä toimenpiteistä
4. Tukea ohjelman toteutusta koulutuksella ja alueellisella yhteistyöllä.
5. Markkinoida Helmi-ohjelmaa maanomistajille ohjelmaan sopivien luontokohteiden löytämiseksi.
6. Tarjota tietoa ohjelmasta päättäjille päätöksenteon pohjaksi

Helmi-ohjelman viestintää tehdään yhteistyössä toimijoiden ja sidosryhmien kanssa. Ohjelman onnistumiseksi vaikuttava ja oikea-aikainen viestintä on tärkeää. Viestintää suunnittelee ja koordinoi säännöllisesti kokoontuva laajapohjainen viestintäryhmä. Kansallisen viestinnän lisäksi Helmi-ohjelmassa panostetaan alueelliseen ja paikalliseen yhteistyöhön. Alueellisen verkostoitumisen tavoitteena on parantaa tiedonkulkua, aktivoida toimijoita ja lisätä yhteistyötä sekä kohdentaa ja keskittää konkreettisia kunnostus- ja hoitotöitä mahdollisimman vaikuttavasti.

Alueellisella ja paikallisella viestinnällä tavoitellaan maanomistajia ohjelman piiriin. Alueelliseen viestintään ja sidosryhmäyhteistyöhön osallistuvat muun muassa ELY-keskukset, Metsähallituksen Luontopalvelut, Suomen metsäkeskuksen alueyksiköt ja Riistakeskus. Lisäksi toimintaan kutsutaan mukaan alueelliset sidosryhmät kaikkia Helmi-ohjelman teemoja koskien.

Helmi-ohjelma tekee tiivistä yhteistyötä mm. METSO-ohjelman ja Vesiensuojelun toimintaohjelman kanssa. Helmi-ohjelman organisoituminen valtakunnallisesti ja alueellisesti tähtää toimenpiteiden laaja-alaiseen kohdentamiseen yli teema- ja elinympäristörajojen, eri toimijoiden yhteistyöllä ja rahoituskeinoja joustavasti yhdistäen.

Viestinnän ja sidosryhmäyhteistyön toimenpiteet ja ohjelman organisoituminen

1. Asetetaan Helmi-ohjelmalle valtakunnallinen viestintäryhmä, jossa on edustettuna ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalat sekä keskeiset sidosryhmät. Yhteinen viestintäryhmä suunnittelee ja toimeenpanee Helmi-ohjelman valtakunnallista viestintää sekä tukee alueellista viestintää vuosittain laadittavan viestintäsuunnitelman mukaan ja seuraa viestinnän tavoitteiden saavuttamista.

Vastuutahot: ympäristöministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö

2. Asetetaan Helmi-ohjelmalle laajapohjainen seurantaryhmä, jonka tehtävänä on seurata ohjelman etenemistä ja edistää eri toimijoiden osallistumista ohjelmaan ja yhteistyötä toimien kohdentamisessa. Teemoittaiset yhteistyötyhmät perustetaan tarpeen mukaan parantamaan tiedonkulkua ja tehostamaan toimenpiteitä.

Vastuutahot: ympäristöministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö

3. Asetetaan alueelliset yhteistyöryhmät kullekin ELY-keskusalueelle. Alueellisten yhteistyöryhmien tehtävänä on edistää sekä Helmi- että METSO-ohjelman toteutusta ja viestiä ohjelmista alueellaan. Yhteistyöryhmät kohdentavat eri toimijoiden Helmi-töitä ja voivat ehdottaa Helmi-alueita (kts. luku 2).

Vastuutahot: ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö

Muut osallistuvat tahot: ELY-keskukset, Suomen Metsäkeskus

4. Perustetaan koulutushanke, jonka tavoitteena on lisätä luonnonhoidon ja ennallistamisen osaamista suunnittelusta toteuttamiseen ja yritysmahdollisuuksiin. Koulutusta suunnataan sekä viranomaisille, oppilaitoksille että metsä- ja maataloustyrittäjille.

Vastuutahot: ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö

Muut osallistuvat tahot: ELY-keskukset, Suomen Metsäkeskus

9. Ohjelman seuranta

Seurantaosio valmistuu alkuvuodesta 2021.

10. Yhteenvedot

Yhteenvedot lisätään valmiiseen ohjelmaan 2021.